

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

CASTELLÓ

LA RIBERA ALTA

ACADEMIA
VALENCIANA
DE LLINGÜA

AJUNTAMENT
DE CASTELLÓ

INSTITUT
CARTOGRÀFIC
VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECULL I TEXT
Frederic Sentandreu Gallego

GRAFISME
Esperança Martínez Molinna

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Castelló, 253

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 963 874 023
Adreça electrònica: avl@avl.gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Castelló

ISBN: 978-84-482-6732-2
Depòsit legal: V-2761-2022
Impressió: gràfiques **vimar**
Alameda de Aragón, 11 • 34. 46. 10140 Sagunto • Valencia

www.avl.gva.es

CASTELLÓ

El poble de Castelló, també conegut com a Castelló de la Ribera, per a distingir-lo de Castelló de la Plana, està situat prop de la confluència del riu Xúquer amb el riu d'Albaida; el primer fa de frontera natural i administrativa, i el segon dividix el terme en dos mitats. És un poble d'estructura antiga, allargassat de nord a sud, amb un disseny urbanístic que no seguix cap orde en els carrers principals. Està situat a 30 metres d'altura sobre el nivell del mar, la qual cosa propicia unes temperatures suaus, amb una mitjana anual de 17 graus. El terme municipal, amb una extensió de 20,3 km², està format per un terreny prou pla, encara que hi ha algunes altures destacables: la Teixonera (136 m), l'alteró de la Bateria (195 m) i el Castellet (151 m).

L'economia es basa principalment en l'agricultura i en la indústria que se'n deriva. La proliferació dels magatzems de taronja, fruita i verdura escampats pel terme, juntament amb una fàbrica conservera de productes agrícoles, que exporta arreu del món, són una prova de la importància d'este sector en l'economia castellonenca, tot arrodonit per la posada en funcionament d'un polígon que intenta pal·liar el dèficit industrial.

La superfície de terres de cultiu supera les 1.800 hectàrees. La massa forestal no arriba més que a insinuar-se en els xicotets pinars situats al sud del terme i no hi ha cap hectàrea de pasturatge ni de prats. Quasi tot el terreny és actualment zona de regadiu: a les terres regades per les séquies d'Escalona, de Carcaixent i del Terç, s'han sumat les terres de secà transformades en camps de tarongers, després de la posada en funcionament dels motors de reg d'Alts Regs i de la Utxera. Els cultius tradicionals de moreres i arrossars fa temps que foren desplaçats: primerament, pels d'hortalisses, després, per la taronja i, finalment, en algunes fanecades, pel caqui.

Les primeres troballes arqueològiques en el terme són de l'època romana. La via Augusta —encara es troben trossos de la calçada romana en el terme— parla a favor de l'assentament dels romans en esta zona, fet corroborat pel descobriment de tres jaciments. El primer es troba al peu del Castellet pel vessant nord: es tracta d'una vil·la romana, la datació de la qual no és molt exacta (segle I - segle II d. C). Les restes romanes trobades en el cim del Castellet s'expliquen pel fet que els musulmans aprofitaven en les seues construccions tot el material que trobaven per la rodalia. El segon jaciment se situa als afores del poble en direcció nord-est, en la partida dels Motxals; devia ser també una vil·la o una construcció romana important. Les troballes més recents (any 1989) mostren un taller ceràmic format per tres forns de coure ceràmica, un depòsit d'aigua i dos abocadors.

De l'època tardoromana i visigòtica, s'especula amb la possibilitat que hi haguera un castell talaia en el paratge del Castellet, que formaria part del sistema visigot de guaita i avís.

Les restes musulmanes trobades se situen en la muntanya del Castellet. Les estructures que s'hi poden veure són restes d'un mur, un aljub en el cim de la muntanya i el que sembla un altre aljub en el vessant de llevant. És probable que l'antic nucli de població estiguera al Castellet, envoltat per una xicoteta fortalesa i per una muralla, i que el canvi d'emplaçament siga de l'època musulmana.

La primera datació escrita del poble es troba en el Llibre del Repartiment, on apareixen, a partir del 1248, més de vint donacions d'alqueries i terres de Castelló o Castelló de Xàtiva, els dos noms que s'hi mencionen. També els historiadors dels segles XVI i XVII citen Castelló i el seu castell talaia com a peça d'intercanvi durant el començament del setge de Xàtiva el 1242. Segons Sanchis Guarner, el repoblament es feu majoritàriament per catalans; se n'establiren 200 al poble, i quedaren només 10 musulmans en el barri del Ravalet, al contrari que en els pobles veïns, on la majoria eren musulmans.

La independència municipal, atorgada per Felip II, data del 1587. Mitjançant este procés, que va iniciar el síndic Pere Calp, la població va rebre el títol de vila. El procés d'amollonament del nou terme, ple de concòrdies, transaccions i plets amb llogarets, com la Paixarella o el Ràfol, o amb pobles limítrofs, com Benimeixis o Alcosser, va durar fins al segle XVII i va tindre variacions fins al segle XIX, a causa de la topada dels rius Xúquer i d'Albaida, que provocava constants avingudes i canvis en el curs de les aigües.

Quant a la Guerra de Successió, els castellonencs pagaren cara la seua rebel·lia enfront de Felip V, i el poble va perdre la independència i el nom, que fou canviat pel de *Castellón de Carcagente* fins al 1731, en què va tornar a recuperar tots els privilegis.

En tot este recorregut històric, la població va anar enriquint el seu patrimoni històric i cultural. L'església de l'Assumpció està documentada en un benefici que se li va atorgar ja al 1358, i el campanar, separat del cos de l'església, és de construcció més antiga. L'ermita de Santa Bàrbara és anterior al segle XVI, però està totalment reformada, ja que el 1703 estava en ruïnes. La fundació del monestir de Sant Vicent Ferrer data del 1590, però actualment l'antic solar està ocupat per un edifici del segle XIX, on s'ubiquen l'Ajuntament i el Jutjat de Pau. Del mateix segle és l'espectacular construcció del col·legi asil de Sant Doménec, amb patis enormes, claustre i capella.

El poble de Castelló dedica les seues festes patronals als sants Abdó i Senent, els sants de la Pedra, protectors dels camps i de les collites contra les inclemències del temps, a la Mare de Déu dels Dolors i al Crist dels Prodigis. Afegides a les tradicionals, i ja incorporades durant fa més de quatre dècades, les Festes de Moros i Cristians es combinen amb les patronals la mateixa setmana d'agost.

ELEMENTS FÍSICS

Orografia

Alteró de la Bateria
Cova de l'Agüela Pinta
Coves de la Terreta
el Castellet
els Saladars
la Teixonera

Lloma Alta
Mota de Diego
Pinar dels Flares
Serreta de la Utxera
Serreta Manta

Hidrografia natural

Barranc d'Escuriel
Barranc de Cuenca
Barranc de la Utxera
Barranc del Castellet
Font Amarga
Font d'Escuriel

Font de Poveda
la Gola
la Mina
Riu d'Albaida
Riu Xúquer

Hidrografia artificial

Bassa d'Alts Regs
Bassa de la Utxera
Braçal de la Foieta
Braçal de la Nòria
Braçal de la Utxera
Braçal de les Foies
Braçal de les Torres
Braçal del Cano
Braçal del Mig
Braçal del Montolivet
Braçal dels Mitjans
Caseta dels Motors d'Alts Regs

Caseta dels Motors de la Utxera
Caseta dels Partidors de la Mota
Clot de les Haques
l'Assut
la Nòria
la Tuberia
Séquia d'Escalona
Séquia de Carcaixent
Séquia de la Rambla
Séquia de les Algoleges
Séquia del Terç

Partides i paratges

el Balsain
el Bosc
el Coto
el Falcó
el Gurugú
el Miragall
el Montolivet
el Pla
el Ràfol
el Riu Sec
el Terror Roig
el Teular de Cabanes
els Albellons
els Alts Regs
els Mitjans
els Motxals
els Quatre Camins
els Saladars
Finca del Tintorer
Hort de la Teixonera
l'Almàssera
l'Almenà
l'Alteró d'Aparici
l'Escorredor

l'Illa
l'Illa Panera
la Barca d'Alcosser
la Casa del Rei
la Font Amarga
la Font de Poveda
la Gola
la Lloba
la Mànega
la Mineta
la Muntanya
la Nòria
la Paixarella
la Paixarella del Retor
la Rambla
la Teixonera
la Torre
la Utxera
les Algoleges
les Foies
les Sendes
Racó del Pesador
Racó del Teular

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Barraca de Mena
Barraca de Puig
Casa de Ballester
Casa de Genar Soro
Casa de la Xata
Casa de les Palopes
Casa del Rei
Caseta d'Alandes
Caseta de Baró
Caseta de Don Severí

Caseta de Franco
Caseta de la Llum
Caseta de Poveda
Caseta del Gavatx
Caseta del Retor
Caseta Roja
Caseta Rosa
Castelló
Corral d'Amorós
la Barraca

les Torres de Llagària
Primera Garita
Segona Garita

Vil·la Pilar
Xalet de Serra

Vies de comunicació

Camí de l'Almenà
Camí de l'Assagador del Ràfol
Camí de l'Encreuament
de les Foies a la Pobla Llarga
Camí de l'Encreuament
de les Foies a les Algoleges
Camí de l'Escala de Sifre
Camí de la Barca
Camí de la Casa de la Llum
Camí de la Foieta
Camí de la Font Amarga
Camí de la Font Amarga
a Ginesta
Camí de la Font de Poveda
Camí de la Mota de Diego
Camí de la Paixarella a les
Rambles
Camí de la Paixarella del Retor
Camí de la Paixarella del Xúquer
Camí de la Rambla de Gallego
Camí de la Sarguera
Camí de la Serreta Manta
Camí de la Utxera
Camí de les Algoleges
Camí de les Foies
Camí de les Illetes
Camí de Santa Anna
Camí de Santa Anna al Pla
Camí de Xàtiva
Camí del Balsaín

Camí del Balsaín a la Senda
de la Vall
Camí del Bosc al Riu Sec
Camí del Pla
Camí del Racó de Sifre
Camí del Racó del Pesador
Camí del Ràfol
Camí del Riu Mort
Camí dels Albellons
Camí dels Banys
Camí dels Carboners
Camí dels Felips
Camí dels Mitjans
Camí dels Motxals
Camí Vell de la Pobla
Carretera d'Alberic
Carretera de Càrcer
Carretera de la Pobla Llarga
Carretera de Manuel
Carretera de Sant Joanet
Carretera de Senyera
FGV Bétera - Castelló
la Mina de Poveda
Pont d'Alberic
Pont de Ferro
Pont de la Mineta
Pont de Pedra
Pont del Trenet
Senda de la Vall
Via Morta

Altres llocs d'interés

Antic Balneari de la Font Amarga
Castell
Cementeri
Club de Tennis
Cooperativa Agrícola
el Calcinar
Instal·lacions Esportives

la Ceràmica
la Fàbrica
Molí de Mollà
Molí de Santa Bàrbera
Poliesportiu Municipal Vell
Polígon Industrial El Pla
Trilladora de Llagària

Presència humana

0 285 570 1.140 1.800 1.710 2.280 2.850 Metres